

UDK: 355.257.7(497.1=163.42)“1945”
341.322.5(497.)“1945”
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 9. 4. 2007.
Prihvaćeno: 15. 5. 2007.

Izručenja zarobljenika s bleiburškog polja i okolice u svibnju 1945.

MARTINA GRAHEK RAVANČIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

U radu se nastoje razmotriti glavne sastavnice i problematika izručenja zarobljenih civila i vojnika na Bleiburškom polju i njegovoj okolici u svibnju 1945. Koliko spomenuti događaji, suprotno obećanjima, odstupaju od odredbi međunarodnog prava o ratnim zarobljenicima, te kakva je i kolika uloga Zapadnih saveznika u cijeloj problematici.

Ključne riječi: Drugi svjetski rat, 1945., Bleiburg, zarobljenici, izručenja, prisilna repatrijacija.

*Povijest ne smije biti teret koji moramo ponijeti.
Ni loš savjetnik koji opravdava nasilje.*

(Jacques LeGoff, francuski povjesničar)

Dana 9. svibnja 1945. potpisana je opća kapitulacija vojske Trećeg Reicha, kojom je službeno završio Drugi svjetski rat, no ostala su mnoga otvorena pitanja (obveze) s kojima su se pobjednici trebali suočiti. U tom kontekstu nužno je spomenuti i sudbine vojnika i civila koji su, ne podržavajući novi režim, početkom svibnja krenuli prema Zapadnim saveznicima. Nakon višednevnog povlačenja u smjeru Celja, Slovenjgradeca i Dravograda, tri vojske: britanska, jugoslavenska i Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske (OS NDH) susrele su se na Bleiburgu i njegovoj okolici. Nakon dvodnevni pregovora (14. i 15. svibnja 1945.), čiji tijek i danas nije točno poznat, navodno je donesena odluka o predaji. Mnoštvo koje nije uspjelo izbjeći okruženje jedinica Jugoslavenske armije (JA) bilo je prisiljeno predati oružje i istaknuti “bijeje zastave”. Prema obećanjima jugoslavenskog pregovarača Milana Baste, prema zarobljenicima će se postupati prema “međunarodnom pravu o ratnim zarobljenicima”.¹ Pre-

¹ Milan BASTA, *Rat posle rata. Paveličevi generali se predaju*, Zagreb 1963., 96.

ma odredbama Haaške konvencije i Ženevskih konvencija, čije su potpisnice bile i Jugoslavija (pozivajući se na međunarodnopravni kontinuitet s Kraljevinom Jugoslavijom, koja je Ženevskim konvencijama pristupila 20. svibnja 1943.) i NDH (od 20. siječnja 1943.), ratnim se zarobljenicima smatraju svi vojnici i oficiri zarobljene vojske, kao i pripadnici dobrovoljačkih i policijskih odreda koji nose oznake pripadnosti vojnoj formaciji te civili koji bi se uključili u ratni sukob, a poštuju ratne zakone i običaje, kao i civili koji se ne bore, ali su u sklopu poražene vojne snage. Od trenutka zarobljavanja ratni su zarobljenici u vlasti neprijateljske sile, a ne jedinica koje su ih zarobile ili su za njih zadužene (čl. 2.). Zemlja, u čijoj se vlasti nalaze ratni zarobljenici, mora se brinuti za njihovo uzdržavanje (čl. 4.). Zarobljene osobe zadržavaju svoja građanska prava i ne smiju biti izložene nasilju i maltretiranju (čl. 3.). Odredbe jasno govore o transportiranju zarobljenika i njihovu smještanju u logore. Prema njima, dopušteno je zarobljenike pješice evakuirati u logore, i to u etapama od 20 kilometara na dan. Zarobljenike treba smjestiti u zgrade ili barake, koje omogućuju sve higijenske i zdravstvene uvjete. Osim toga, točno je propisana prehrana te svi ostali uvjeti potrebni za ljudski odnos prema zarobljenicima.² Što se tiče kažnjavanja, određeno je kako vojničke i sudske vlasti zemlje koja drži ratne zarobljenike mogu kazniti onim mjerama koje su predviđene za ista djela protiv vojničkih osoba njihove vojske. Ta vojska je dužna, nakon završetka ratnih operacija, omogućiti povratak ratnih zarobljenika u domovinu.³ Niti jedne od odredbi spomenutih konvencija ne spominju ima li država pravo silom vratiti zarobljenike u njihovu domovinu, protivno njihovoj volji. Činjenica jest da Ženevske konvencije propisuju kako ratne zarobljenike treba štiti "protiv čina nasilja", te u svojoj osnovi predstavljaju humani aspekt u kojem repatrijacija predstavlja pravo, a ne dužnost zarobljenika.⁴ Kasniji događaji pokazat će koliko su se uistinu pridržavali tih odredbi i koliko je to rečeno samo da bi se "zadovoljila forma pred Saveznicima". No, treba napomenuti kako su velike nade polagane upravo u Saveznike bile i prilično neutemeljene, s obzirom na to da je jasno stajalište savezničkih vlada u pogledu kažnjavanja ratnih zločina potvrđeno već na Moskovskoj konferenciji (19. do 30. listopada 1943.), kada su ministri vanjskih poslova Velike Britanije, Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Američkih Država donijeli deklaraciju o odgovornosti zemalja Sila

---

² *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i o sigurnosti*, (ur. Rade Đukić), Zagreb 1979., 337.-358.; Boško PETROVIĆ, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu*, Drugo, prerađeno i dopunjeno izdanje, Zagreb 1992., 398.-424.; Stjepan HEFER, "Izručivanje hrvatske vojske god. 1945. u svjetlu međunarodnog prava", *Hrvatski kalendar*, Chicago 1955., 86.-92.

³ *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i o sigurnosti*, 337.-358.; Vidjeti i: Ivan GABELICA, "Pravna kvalifikacija zločina u Bleiburgu i na križnim putovima", *50 godina Bleiburga*, (Zbornik radova o Bleiburgu i križnim putovima s trećeg međunarodnog znanstvenog simpozija u Bleiburgu 14. i 15. svibnja 1995.), (ur. Jozo Marević), Zagreb 1995., 25.-33.

⁴ Vladan JONČIĆ, *Ratni zarobljenici. Međunarodnopravni status*, Beograd 2002., 315.-316.

osovine, za zločine počinjene tijekom rata. Ona se odnosila na sve zemlje koje je okupirao Treći Reich, njegove saveznike, kao i domaće pomagače koji su u svojim zemljama djelovali u službi osvajača i činili zločine te je postala osnovni međunarodni zakon na osnovi kojega će odgovarati ratni zločinci.⁵

Kako bi prikazali općenito raspoloženje, treba se vratiti u veljaču 1945., za konferencijski stol u Jalti (Krim), gdje ideje međunarodnog humanitarnog prava, kako se čini, također nisu bile u prvom planu. Prema dogovoru potpisanim između sovjetske vlade i britanskog Commonweltha, te između sovjetske vlade i SAD-a, odlučeno je da se sve zarobljene osobe koje su pripadale neprijateljskim grupacijama i podržavale Treći Reich izruče onoj zemlji protiv koje su službeno ratovala. Dogovor je službeno postignut samo sa Sovjetima i zahtijevao je repatrijaciju svih sovjetskih građana (predaja se nije odnosila na "bijele" tj. carističke emigrante), no očito ga je podržao i "svaki Staljinov štitećenik, uključujući Josipa Broza Tita".⁶

Nadiranje Jugoslavenske armije u Julijsku krajinu i Korušku u proljeće 1945. predstavlja veliki problem za savezničku vojsku i upravo ta otegotna okolnost predstavlja glavni čimbenik svakoga budućeg savezničkog djelovanja na terenu.⁷ Stoga ne čudi da upravo od tog problema, kao ključnog za razjašnjavaње (ili tek kao izgovor) problematike polazi projekt britanskog Ministarstva obrane koji je 1988. godine rezultirao spisom "Prethodni izvještaj o jednom istraživanju u vezi s izručenjem zarobljenog neprijateljskog osoblja Sovjetskom Savezu i Jugoslaviji iz Austrije, u svibnju 1945. i o navodnoj 'klagenfurtskoj zavjeri'", čiji su autori brigadni generali Anthony Cowgill i Teddy Tryon-Wilson, lord Thomas Brimelow te povjesničar Christopher Booker.⁸ Prema, u javnosti poznatijem "Cowgillovom izvještaju", važan trenutak predstavlja već 19. travnja 1945. kada Harold Macmillan, (ministar-rezident britanske vlade pri Savezničkom zapovjedništvu za Sredozemlje, politički savjetnik feldmaršala

⁵ Venceslav GLIŠIĆ, "Zločin i kazna", *Drugi svjetski rat*, Treća knjiga, Zagreb, Ljubljana, Beograd 1980., 397.-398.

⁶ Michael MCADAMS, "Yalta and The Bleiburg Tragedy", *Od Bleiburga do naših dana*, (gl. ur. Jozo Marević), Zagreb 1994., 93.-101.; Vidjeti i: Nikolai TOLSTOY, *Victims of Yalta*, London 1977., 1986.

⁷ O savezničkom stajalištu Vidjeti: Katarina SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku 1945. - 1948.*, Zagreb 2006., 50.-52.

⁸ Anthony COWGILL, Christopher BOOKER, lord Thomas BRIMELOW, Teddy TRYON-WILSON, *Interim Report on An Enquiry Into the repatriation of Surrendered Enemy Personnel to the Soviet Union and Yugoslavia From Austria in May 1945 and the Alleged 'Klagenfurt Conspiracy'*, London, September 1988. Spis je dostupan u Royal United Service Institute for Defence Studies u Londonu. Spomenuti spis obradio je Darko BEKIĆ, "Slučaj Bleiburg? nova istraživanja, nova iskušenja", *Časopis za suvremenu povijest* (dalje: ČSP), 21/1989., br. 1-3, 197.-214.; Vidjeti i: D. BEKIĆ, "Blajburški pokolj u Cowgillovu izvještaju", *Start* (Zagreb), 3. veljače 1990., 50.-52.; D. BEKIĆ, "Verzija Cowgillova izvještaja", *Otvoreni dossier: Bleiburg*, (ur. Marko Grčić), Zagreb 1990., 27.-68.

Harolda Alexandra) javlja ministru vanjskih poslova Sir Anthonyju Edenu da je feldmaršal Alexander jako zabrinut “zbog Titova presizanja na Julijsku Krajinu”, te da problem treba razriješiti dok je “velika Anglo-američka sila na raspolaganju”. Na veliki broj “antititovih snaga” koje se povlače iz zemlje upozorio je 27. travnja i Sir Ralph Skrine Stevenson, britanski veleposlanik u Beogradu.⁹ U zabilješci upućenoj Winstonu Churchillu Eden navodi: “Čini se da će ‘antititovci’ Savezničkom zapovjedništvu ponuditi ‘svoje usluge’, što je ‘vrlo neugodno’. Ne znam kako bismo mogli opravdati suradnju s tim jedinicama koje su do sada otvoreno surađivale s Nijemcima [...]” Stoga predlaže da se one razoružaju i smjeste u izbjegličke logore.¹⁰ Istu odluku podržali su i Churchill i SAD. Bez obzira na veliku mogućnost sukoba sa snagama JA, Alexander je 3. svibnja obavijestio 15. armijsku grupu da “ne dolazi u obzir nikakva suradnja ni pridruživanje kvislinških jedinica iz Jugoslavije savezničkim snagama u slučaju sukoba”.¹¹ S obzirom na to da je J. Broz Tito odbio povući jedinice iz Julijske krajine i Trsta,¹² odlučeno je da se Titove snage vojnom akcijom izbace iz spomenute regije. Međutim, provedba tih operacija nije bila moguća jer su vojni zapovjednici bili uvjereni da savezničke jedinice neće podržati obnovu borbi protiv donedavnih saveznika. Istovremeno, s obzirom na to da traje rat na Dalekom istoku, predsjednik Harry Truman nije podržao aktivnosti na Balkanu, strahujući od Sovjetskog Saveza, kao Titova saveznika.¹³

Napetost se uskoro proširila i na Korušku pa 4. svibnja britanski veleposlanik u Beogradu obavještava da je izdana zapovijed o pokretanju 14. divizije prema Klagenfurtu, što je 7. svibnja potvrdio i glavni Štab savezničkih sila.¹⁴ Ovakvo djelovanje bilo je suprotno odredbama Moskovske deklaracije i dogovoru iz Jalte, kada je određeno da će se nova austrijsko-jugoslavenska granica formirati prema onoj iz 1937. godine te da će spomenuto područje biti podijeljeno na britansku, američku i sovjetsku okupacijsku zonu. Nakon zaoštavanja stanja, Macmillan je 9. svibnja zatražio savjet od Londona, treba li zatvoriti jugoslavensko-austrijsku granicu i “izbaciti” pristigle Titove prethodnice. Generali

⁹ Dušan BIBER, *Tito – Churchill. Strogo tajno*, Beograd, Zagreb 1981., 512.-513.; K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku 1945. – 1948.*, 65.-66.

¹⁰ D. BEKIĆ, “‘Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 199.-200.

¹¹ *Isto*, 200.; K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku 1945. – 1948.*, 62.

¹² U depeši upućenoj Štabu IV. armije stoji kako je Alexander opozvao delegate i izjavio “(...) ta čitava stvar sada prelazi u ruke engleske i američke vlade, a ne vojske”; J. B. TITO, *Sabrana djela* 28, (ur. Pero Damjanović), Beograd 1988., 25.

¹³ Slobodan NEŠOVIĆ, *Diplomatska igra oko Jugoslavije 1944 – 1945*, Zagreb 1977., 144.-148.; D. BEKIĆ, “‘Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 200.-201.

¹⁴ D. BIBER, “Britansko – jugoslovanski nesporazumi okrog Koroške 1944 – 1945”, *Zgodovinski časopis*, 32/1978., br. 4, 480.; Vidjeti i: William DEAKIN, “Britanci, Jugoslovani in Avstrija (1943 – maj 1945)”, *Zgodovinski časopis*, 33/1979., br. 1, 121.

Charles Keightley i John Harding bili su pristalice vojnih akcija protiv JA, dok se Alexander pozivao na rješenje problema na "najvišoj razini". Već 10. svibnja Winston Churchill zatražio je da se jugoslavenske jedinice povuku iz Koruške,¹⁵ što je potvrdio i Alexander, 11. svibnja u pismu maršalu J. Brozu Titu navodeći: "Jugoslavenske snage u Štajerskoj i Koruškoj mogu samo zamrsiti situaciju i učiniti moj zadatak težim."¹⁶ S toga ne čudi prilično cinično stajalište J. M. Addisa, prema kojem "ne bi bilo loše ukoliko bi se stvari razvijale tako da ustaške i belogardističke sile svojim otporom na kratko zadrže Tita, recimo oko Ljubljane i Zagreba, kako bi savezničke sile iz Italije mogle relativno lako okupirati Julijsku krajinu i Korušku".¹⁷

Čini se da je pristizanje velikog broja vojske i civila na Korušku u samoj završnici rata predstavljalo veliko opterećenje koje se nastojalo što prije riješiti pa je tako 3. svibnja Osmo britanska armija izdala operativnu naredbu br. 1465.: "Četnici, Mihailovićeve trupe, i drugi disidenti Jugosloveni, biće smatrani kao predato osoblje i sa njima će se postupati shodno tome. O krajnjem raspolaganju sa ovim osobljem odlučiće se na nivou vlada."¹⁸ Britanski pregovarač na Bleiburgu P. T. D. Scott u svojim sjećanjima navodi: "Koliko sam ja mogao vidjeti, u slijedeća 24 sata, sve pripreme vezane uz predaju i evakuaciju, Jugoslavenska vojska izvršila je brzo i učinkovito."¹⁹ Brzina je bila ključni čimbenik, kako za Britance, tako i za pripadnike JA. No, zanimljivo je kako su opisujući stanje na terenu britanski oficiri izjavili "da su im oni dani nakon svršetka rata bili gori nego same borbe. Morali su se suočavati s problemima s kakvima vojnici obično nemaju posla (...)"²⁰ Dodaje kako odluka o repatrijaciji "Jugoslavena" nije donesena u Jalti, već "na temelju razvitka događaja, no sigurno da je bila načinjena razlika između četnika i ustaša". Donesena odluka, kako navodi, bila je političke naravi, te časnici nisu bili previše upućeni.

Kako su stvari, kao što znamo, kasnije krenule drukčijim tijekom, ova problematika privukla je pažnju nekih istraživača koji su pokušali uz rijetke dostu-

¹⁵ D. BIBER, "Britansko – jugoslovanski nesporazumi okrog Koroške 1944 – 1945", 481.

¹⁶ Petar S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje (Sjećanja i obrade)*, Zagreb 1983., 583., 595.-612.; D. BIBER, "Međunarodni položaj Jugoslavije u posljednjoj godini drugog svjetskog rata", *Za pobjedu i slobodu – Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije (učesnici govore)*, (gl. ur. Ivo Matović), Beograd 1986., 835.

¹⁷ D. BIBER, "Britansko – jugoslovanski nesporazumi okrog Koroške 1944 – 1945", 479.; O razmjericama oko Julijske krajine i Koruške vidjeti i: Josip JURČEVIĆ, *Bleiburg: jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, Zagreb 2005., 222.-235.

¹⁸ Staniša R. VLAHOVIĆ, *Zbornik dokumenata iz britanske arhive. Anglo – Jugoslavenski odnosi 1941. - 1948.*, Birmingham 1985., 352.

¹⁹ *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, (ur. Vinko Nikolić), Zagreb 1993., 405.

²⁰ Nicholas BETHELL, "Zašto su Englezi izručili zarobljenike", *Nova Hrvatska*, (London), god. XVII., br. 9, 19. svibnja 1975., 12.-14.; Vidjeti i: Borivoje M. KARAPANDŽIĆ, *Jugoslovensko krvavo proleće 1945. Titovi Katini i Gulazi*, Kleveland 1976., Beograd 1990., 232.-237.

pne dokumente popuniti praznine i rekonstruirati pravu sliku o izručenjima. Tako je Nikolai Tolstoy, baveći se prisilnim repatrijacijama sovjetskih građana,²¹ uočio velike sličnosti s izbjeglicama iz Jugoslavije koje prema naredbi od 3. svibnja nisu trebale biti izručene. Tražeći poveznice, kako je vjerovao "tajnog zadatka", započeo je detaljnija istraživanja prema dostupnim britanskim dokumentima. Prve postavke o postojanju tzv. "klagenfurtske zavjere" u cjelokupnim događajima oblikovao je u članku "The Klagenfurt Conspiracy. War Crimes & Diplomatic Secrets".²² Nakon tri godine objavljena je i kompletna studija "The Minister and the Massacres",²³ koja je zbog svoje aktualnosti 1991. prevedena na hrvatski i objavljena pod naslovom "Ministar i pokolji. Bleiburg i Kočevski Rog 1945."²⁴ Tolstoy je u knjizi optužio Harolda Macmillana (kasnije premijer), za sudjelovanje u ratnom zločinu, pa je protiv njega i njegova istomišljenika Nigela Watta, autora pamfleta "Ratni zločini i uprava Winchester Collegea", pokrenut sudski postupak. Dana 30. studenog 1989. engleski sud presudio je da Tolstoy mora platiti novčanu kaznu od milijun funti, a knjiga "Ministar i pokolji" je zabranjena. Iako je u svojim tezama Tolstoy ponekad vrlo selektivan te donosi možda i upitne zaključke, ovi radovi predstavljaju jedine sveobuhvatne studije koje bacaju "novo svjetlo" na pitanje izručenja.

No, ako se vratimo na "teren", nailazimo na odlučujuće osobe u tom trenutku: prvi komandant savezničkih snaga na mediteranskom dijelu, feldmaršal Harold Alexander, koji je zapovijedao snagama u južnoj Austriji. Komande su upućivane od 15. vojnog odsjeka (general Mark Clark) u Firenzi, do britanske 8. armije (general Sir Richard McCreery), čiji je glavni ured bio u sjeveroistočnoj Italiji, blizu Udina. Ona se sastojala od dva korpusa; 13. korpusa (general John Harding), koji je bio u Trstu i uz rijeku Isonzo, te 5. korpusa (poručnik-general Sir Charles Keightley), koji je okupirao južnu Austriju, te spominjani Harold Macmillan.

Već 11. svibnja J. B. Tito je otvoreno dao do znanja da polaže prava na Ko-

---

²¹ Nikolai TOLSTOY, *Victims of Yalta*, London 1977., 1986.

²² N. TOLSTOY, "The Klagenfurt Conspiracy. War Crimes & Diplomatic Secrets", *Encounter*, LX/5, London 1983.; Vidjeti i: N. TOLSTOY, *Celoveška zarota. Vojni zločini in diplomatske tajnosti*, Celovec 1986.; N. TOLSTOJ, Matjaž KLEPEC, Tomaž KOVAČ, *Trilogija o pobjedu vojnih begunceva iz leta 1945. Vetrinj – Teharje – Rog*, Maribor 1991., 13.-37.; "Za Bleiburg nije odgovorna Churchillova vlada", *Nova Hrvatska*, (London), br. 10, 22. listopada 1983., 11.-12.; S. R. VLAHOVIĆ, *Zborniku dokumenata iz britanske arhive. Anglo – Jugoslavenski odnosi 1941. - 1948.*, 352.-357.

²³ N. TOLSTOY, *The Minister and the Massacres*, London 1986.

²⁴ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji. Bleiburg i Kočevski Rog 1945.*, Zagreb 1991.; Vidjeti i: N. TOLSTOY, "Verzija grofa Nikolaiia Tolstoya", *Otvoreni dossier: Bleiburg*, 121.-193.; N. TOLSTOY, "Mukotrpan put do istine", *Od Bleiburga do naših dana*, 43.-46.; Milan BLAŽEKOVIĆ, "Ministar i pokolji", *Bleiburg: uzroci i posljedice*, (ur. Vinko Nikolić), München, Barcelona 1988., Zagreb 1998., 386.-445.

rušku u koju su uz izbjeglice pristizala i pojačanja JA (Klagenfurt). U slučaju eventualnih sukoba, Saveznicima bi prema kalkulacijama bilo potrebno "11 divizija",²⁵ no bilo je pitanje hoće li Tita podržati Rusi.²⁶ U nezavidnoj situaciji Alexander i Macmillan zajednički su odlučili da Macmillan otputuje u sjedište 8. armije i 13. korpusa, na razgovor s generalima Richardom McCreeryem i Johnom Hardingom, kako bi im pružio "potpunu sliku situacije".²⁷ Prilikom sastanka s Hardingom u Monfalconeu saznao je za teško stanje u kojem su britanske i jugoslavenske jedinice gotovo pomiješane, no "taj nesigurni položaj može držati tjednima ako treba, dok pregovori ne uznapreduju i ne budu donijete odluke na razini vlade".²⁸ U svom izvještaju Foreign Officeu Macmillan navodi kako se namjeravao vratiti 13. svibnja, ujutro, no neplanirano je produljio putovanje u Klagenfurt i sastao se s generalom Keightleyem. Vjerojatni povod putovanju predstavljalo je pitanje o jugoslavenskim i kozačkim izbjeglicama, koje su se u proteklih nekoliko dana predale 5. korpusu. O samom sastanku ostali su samo zapisi iz Macmillanovoa dnevnika, s obzirom na to da njegovi stariji časnici, brigadir Toby Law (lord Aldington) i Tyron – Wilson negiraju da su bili prisutni na sastanku. Macmillan, u svom dnevniku, koji Tolstoy uvelike citira, navodi "da zbrka bude još veća, na tisuće takozvanih ustaša i četnika, većinom sa ženom i djecom, panično bježe u ovo područje pred napredovanjem Jugoslavena. Ti izrazi, ustaše i četnici, označavaju sve, od gerilskih snaga Slovenaca, Hrvata i Srba koje su se borile protiv Tita, a koje su stvorili, naoružavali i snabdijevali Nijemci, pa do ljudi koji-bilo zato što su rimokatolici ili pristalice konzervativne politike ili iz bilo kojeg drugog razloga-nisu gajili nikakve simpatije prema revolucionarnom komunizmu (...)".²⁹

Prema Tolstoyu, navedeni posjet doveo je do velikog obrata u odnosu s Jugoslavenima. Do tada ih je Keightley, u skladu s naredbom od 3. svibnja, namjeravao poslati na sigurno. Tolstoy navodi kako je Macmillan u Klagenfurt otputovao na vlastitu inicijativu, ne spominjući svoj odlazak u izvještaju za Foreign Office.³⁰ Na povratku je Macmillan posjetio i generala McCreerya u Trevisu, kako bi ga, prema Tolstoyu, pridobio za izručenje izbjeglica, te da bi usuglasili poteze Osme armije i Petog korpusa. Za ovakve zaključke nisu

---

²⁵ D. BIBER, "Međunarodni položaj Jugoslavije u poslednjoj godini drugog svjetskog rata", *Za pobjedu i slobodu*, 836.

²⁶ D. BEKIĆ, "Slučaj Bleiburg: nova istraživanja, nova iskušenja", 202.; 13. svibnja Tito je poslao sovjetskom vodi poruku kojom traži vojnu pomoć, "(...) da se ubrzaju isporuka i dostavljanje onog oružja i druge vojnotehničke opreme koji su bili obećani poslije boravka naše delegacije u Moskvi. (...)"; J. B. TITO, *Sabrana djela* 28, 39.

²⁷ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 75.

²⁸ Isto, 76.

²⁹ Isto, 77.

³⁰ Isto, 85.

dostupni svi dokumenti, pa bi ovakvo stanje predstavljalo, čini se, tek jednu od mogućnosti.

Sljedeći dan Macmillan je održao sastanak s generalom Robertsonom, Alexanderovim izvršnim administrativnim časnikom. Iako ga Macmillanovi dnevници ne spominju, postoji dopis koji je 14. svibnja otposlao Alexander C. Kirk (američki politički savjetnik pri AFHQ-u) i prema njemu general Robertson traži suglasnost Washingtona “da zapovjedniku britanske Osme armije pošalje brzojav koji ga ovlašćuje da 28.000 Kozaka, uključujući žene i djecu, izruči maršalu Tolbuhinu, te koji mu nalaže da veliki broj otpadničkih jugoslavenskih trupa, izuzev četnika, izruči jugoslavenskim partizanima”.³¹ Prema izjavi generala Robertsona, “takav je postupak preporučio Macmillan, koji je jučer razgovarao sa zapovjednikom Osme armije. Na pitanje jesu li Rusi zatražili da se ti Kozaci izruče Robertson je odgovorio odrično i dodao ‘ali vjerojatno će to uskoro učiniti.’ Generala Robertsona pitali smo također i kakvu definiciju ‘četnika’ predlaže, ali je o tome imao vrlo neodređeno mišljenje. (...) Glavni administrativni oficir izrazio je razočaranje zbog toga što se, kako se čini, u toj točki ne slažemo s njim dodavši da je suočen s teškim administrativnim problemom jer ima na brizi stotine tisuća njemačkih ratnih zarobljenika, te da se trenutno ne može baviti time tko hoće, a tko neće biti izručen Rusima i partizanima i strijeljan. Rekao je da taj brzojav mora poslati unatoč našoj nesuglasnosti”.³² Joseph Grew (vršitelj dužnosti državnog sekretara SAD-a) odgovorio je da podržava Kirkovo stajalište “kojim odričete suglasnost Robertsonovom brzojavu, pa Vas molimo da obavijestite SAC [vrhovnog zapovjednika savezničkih snaga] o našem čvrstom uvjerenju da se takvo planirano kršenje dogovorene anglo-američke politike ne može opravdavati administrativnom svrsishodnošću”.³³ Ove dokumente, kao ni općenito stajalište SAD-a “Cowgillov izvještaj” uopće ne spominje, pokušavajući prikriti očito neslaganje pri donošenju odluka.³⁴

Prema Tolstoyu, upravo to neslaganje između SAD-a i britanskih političkih savjetnika potaknulo je Robertsona da se obrati Macmillanu. Prema svemu, 14. svibnja Robertson je uputio naredbu Osmoj armiji, u kojoj se kaže: “Sve Ruse treba izručiti sovjetskim snagama na dogovorenom mjestu koje ćete utvrditi na lokalnom dogovoru s glavnim štabom maršala Tolbuhina.” Sukladno tome, “treba poduzeti korake koji će osigurati da saveznički ratni zarobljenici iz ruske zone zauzvrat budu istodobno prebačeni k nama”, te u konačnici “svo ljudstvo utvrđena jugoslavenskog državljanstva koje se predalo a služilo je u

³¹ Isto, 85.

³² Isto, 86.; Vidjeti i: N. TOLSTOY, “Blajburški pokolj”, 58.-59.

³³ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 115.

³⁴ D. BEKIĆ, “‘Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 212.-213.

njemačkim snagama treba razoružati i predati jugoslavenskim snagama”.³⁵ Zanimljivo je kako se u ovoj formulaciji, pa iako i vrlo uopćeno, radila razlika među pripadnicima jugoslavenskih zarobljenika. Ove naredbe, za koje, prema Tolstoyu, Alexander nije znao sve do 21. svibnja, odnosile su se na izbjeglice (Kozake i Jugoslavene) koji su već bili smješteni u savezničkim logorima.

Stanje se dodatno zakompliciralo kada je 13. svibnja u štab 5. korpusa stigla vijest da se ukupna snaga generala Löhra “u čijem je sastavu bilo 300.000 Nijemaca i 200.000 Hrvata kretala iz Jugoslavije”.³⁶ Drugi dan središnji ured 5. korpusa procijenio je “da se predalo oko 300.000, ratnih zatočenika, osoblja i izbjeglica u dijelu pod nadzorom Korpusa, dok se daljnjih 600.000 kretalo iz Jugoslavije sjeverno, u smjeru Austrije. (...) Ako se toliki broj ljudi stvarno pojavi, situacija u svezi hrane i dovoljnog broja stražara postati će kritična”.³⁷ Prosljeđujući izvještaj 15. armijskoj skupini, McCreery navodi kako je od Keightleya zatražio da “prihvati oboružane jedinice i razoruža ih čim prijeđu granicu (...) Zamolite AFHQ da pitaju Tita koliko bi neprijatelja eventualno želio prihvatiti. Predložite da Hrvati budu Titova parada.”³⁸ Povrh svega, 14. svibnja na večer general Scott javio je kako se njegovim jedinicama približavaju dva korpusa od 100.000 ljudi, te pola milijuna civila. Prema uputama štaba nije se znalo što učiniti sa spomenutim snagama. Očekujući odluku 8. armije, rečeno je da “ih se zadrži južno od Drape”. Informiran o općem stanju, Scott je donio odluku o daljnjim operacijama. Očiglednu zabrinutost i administrativnu neodrživost ovakvog stanja odražava i Robertsonova izjava “(...) imao sam na brizi stotine tisuća njemačkih ratnih zarobljenika, i u to se vrijeme nisam mogao baviti time tko hoće, a tko neće biti izručen Rusima i partizanima i strijeljan”.³⁹

Zanimljivo je da navodno 13. svibnja Tito šalje depešu štabovima I., II., III. i IV. armije, kao i glavnim štabovima Hrvatske i Slovenije, te u njoj traži da se poduzmu “najenergičnije mjere da se po svaku cijenu spriječi ubijanje ratnih zarobljenika i uhapšenika od jedinica, pojedinih organa i pojedinaca. Ukoliko postoje među zarobljenicima i uhapšenicima takva lica koja treba da odgovaraju za djela ratnih zločinstava, predavati ih na revers vojnim sudovima radi daljnjeg postupka”.⁴⁰ Spomenutu depešu, koja je dostupna samo u prijepisu, dobili su na uvid brigadir Anthony Cowgill i Nikolai Tolstoy koji je komentirao da je riječ o

³⁵ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 95.; Vidjeti i: S. R. VLAHOVIĆ, *Zbornik dokumenata iz britanske arhive. Anglo – Jugoslavenski odnosi 1941.-1945.*, 355.-356.

³⁶ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 101.

³⁷ Isto, 102.; Vidjeti i: N. TOLSTOJ, “Blajburški pokolj”, 53.

³⁸ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 103., 112.; D. BEKIĆ, “‘Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 204.

³⁹ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 103.

⁴⁰ VA VII, Beograd, A. NOB, reg. br. 9-22/10; J. B. TITO, *Sabrana djela* 28, 43. U bilješci nakon teksta stoji da je Tito više puta tijekom rata izdavao slična naređenja i to uglavnom u situacijama kada je bila povećana mogućnost za osvetu pripadnika NOVJ-a.

očiglednoj krivotvorini. "(...) Bio je to, naprotiv, komad papira ispisan pisaćim strojem, bez ikakvih indikacija odakle potječe – ne samo što nije nosio Titov potpis nego se čak ni formalno nije radilo o pravom naređenju."⁴¹ Ovaj dokument nije objavljen u zbornicima dokumenata JA, koji su inače, čini se, prilično točni i potpuni. Jedinu dostupnu verziju pronalazimo u zapovijedi koju je 29. travnja III. armija uputila Štabu XVI. divizije, s obzirom na to da se naredba od 6. prosinca 1944.⁴² ne provodi u potpunosti, te je ponovno zatraženo da se sa zarobljenicima treba postupati po međunarodnom pravu, dok će se za svako odstupanje s odgovornim licima "najstrožije postupati".⁴³ S obzirom na dokumente kojima raspolažemo, teško je potvrditi bilo čije stajalište, pa će ovo pitanje ostati i dalje otvoreno za daljnje interpretacije.

U cjelokupnim događanjima nezaobilazna je i uloga feldmaršala Alexandra, čiju odgovornost Tolstoy konstantno svodi na najmanju moguću mjeru te svako njegovo djelovanje opravdava činjenicom da je feldmaršal pogrešno obaviješten o nadolazećem mnoštvu koje se već predalo Britancima. Stoga, 15. svibnja šalje poruku Osmoj armiji prema kojoj se "oko 200.000 Jugoslavena koji su služili njemačkim oružanim snagama predalo u njegove ruke. Htjeli bismo ih odmah vratiti snagama maršala Tita. Bili bismo zahvalni kada bi se maršal J. Broz Tito složio da svojim zapovjednicima naredi njihov prihvata i da u suradnji s glavnim zapovjednikom 5. korpusa ustanovi veličinu kontingenta i mjesto na austrijskoj granici južno od Klagenfurta radi njihova povratka u Jugoslaviju".⁴⁴ Kabinet maršala Jugoslavije je odgovorio: "Maršal se slaže u potpunosti sa prijedlogom feldmaršala g. Aleksandera i izražava mu zahvalnost. Napred pomenutih 200.000 preuzeće Štab III armije kome su izdate potrebne instrukcije."⁴⁵ Slobodni smo Vas umoliti, da nas obavijestite, gde bi se sastala komisija za prijem zarobljenika sa delegatima određenim od feldmaršala g. Aleksandera za primopredaju."⁴⁶

Ovaj Alexanderov čin samo potvrđuje njegov dopis Eisenhoweru "(...) za

⁴¹ N. TOLSTOY, "Povijest pred sudom", *Start* (Zagreb), 6. siječanj 1990., 51.

⁴² Spomenuta naredba datirana s 5. prosincem 1944. objavljena je u J. B. TITO, *Sabrana djela* 25, (ur. Pero Damjanović), Beograd 1982., 82.

⁴³ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti*, (prir. Zdravko Dizdar, Vladimir Geiger, Milan Pojić i Mate Rupić), Slavonski Brod 2005., 100.

⁴⁴ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 111. Upravo ovu naredbu navodi D. Bekić kada govori o britanskoj odgovornosti za izručenja, te ne spominje "nikakvu krivu obaviještenost"; Vidjeti: D. BEKIĆ, "Slučaj Bleiburg: nova istraživanja, nova iskušenja", 205.

⁴⁵ Prema instrukciji od 17. svibnja 1945.: "Odredite i uputite i odredite (!) odmah komisiju od pet članova koji će primite (!) te zarobljenike od Savezničke komande. Članove komisije odrediti od odabranih oficira." Vidjeti: *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946.*, 115.

⁴⁶ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946.*, 116.; Vidjeti i: N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 111.; Ivo OMRČANIN, *Holocaust of Croats*, Washington 1986., 72.; "Tri dokumenta o Bleiburgu sve kažu i traže istragu", *Nova Hrvatska* (London), br. 9, 1984., 6.-7.; *Nova Hrvatska* (izdanje za domovinu), (London), br. 9, 6.-20. V. 1984., 11.

mene je osnovno da oslobodim svoje linije komunikacija od ovog opterećenja. Bojna gotovost mojih jedinica već je značajno narušena (...).⁴⁷ U istom tonu Alexander se obraća i Churchillu te kaže: "(...) Moram očistiti palubu u toj oblasti."⁴⁸ Tolstoy opravdavajući feldmaršalov korak navodi kako je bio pogrešno obaviješten o predaji pa prema tome nije moglo doći do izručenja, pri čemu njegova naredba postaje "neoperativna". No, ovakva ponuda stvorila je, kako navodi, "nepostojeću predaju" na koju se (unatoč drugom cilju) odnosila Robertsonova naredba od 14. svibnja. U konačnici, sam Tolstoy zaključuje kako je "teško ocijeniti u kojoj je mjeri taj nesporazum bio ključna pogreška, a koliko korisna prevara."⁴⁹ Drukčiji pogled nudi nam pismo R. M. B. Chevalliera (voditelj Južnog odjeljenja Foreign Officea) od 11. rujna 1951. Odgovarajući na upit britanskog veleposlanstva u Madridu kako da reagira na novinski članak u kojem se britanska vlada optužuje da je "povlačenje jugoslavenskih snaga (...) dobila u zamjenu za izručenje velikog broja Hrvata i Slovenaca Titu", Chevallier odgovara da je izručenje obavljeno "po uputstvu vrhovnog savezničkog zapovjednika za mediteransko ratište, na osnovi stava da su se ti ljudi borili na njemačkoj strani protiv savezničkih jedinica Maršala Tita i zato bili tretirani kao ratni vojni zarobljenici."⁵⁰ Isto stajalište dijeli i Christopher Booker, jedan od autora "Cowgillova izvještaja", koji navodi da su izručenja potvrdili vojni komandanti na području Koruške, kao i osoba na najvišoj političkoj funkciji.⁵¹

Nakon službenog prosvjeda SAD-a te činjenice da je prošlo "kritično razdoblje", Alexander je 17. svibnja McCreeryu poslao novu zapovijed, prema kojoj se četnici i jugoslavenski disidenti koji su ušli u područje pod savezničkom kontrolom trebaju tretirati kao razoružane neprijateljske jedinice, te ih treba evakuirati u britansku koncentracijsku zonu Distone.⁵² Sljedeći dan Kirk je obavijestio State Department i prema njemu se činilo kao da više ne postoji mogućnost nasilne repatrijacije te da su se usuglasila mišljenja AFHQ-a s mišljenjem SAD-a i Velike Britanije. Alexander je stupio u kontakt s Eisenhowerom, tražeći pomoć u razmještanju i prehrani oko 220.000 zarobljenika koji su se nalazili u Austriji (109.000 Nijemaca, 46.000 Kozaka, 15.000 Mađara, 25.000 Hrvata i 24.000 Slovenaca).⁵³ Veliki broj ljudi dovodi u pitanje "operacijsku

---

⁴⁷ D. BEKIĆ, "Slučaj Bleiburg: nova istraživanja, nova iskušenja", 208.

⁴⁸ Isto, 207.

⁴⁹ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 112.

⁵⁰ D. BEKIĆ, "Slučaj Bleiburg: nova istraživanja, nova iskušenja", 213.

⁵¹ Christopher BOOKER, *A Looking-Glass Tragedy. The controversy over the repatriations from Austria in 1945.*, London 1997., passim.

⁵² N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 118.

efikasnost”, te mnoge “administrativne okolnosti”, a u brzopjavu moli da Eisenhower u svoje područje primi Nijemce i Kozake.⁵⁴ Dva dana kasnije stigao je odgovor koji se u “Cowgillovu izvještaju” ne uzima u obzir,⁵⁵ a prema kojem se navodi: “Kako bismo pomogli u svim mogućim operacijama snaga AFHQ-a u Austriji protiv Jugoslavena, spremni smo prihvatiti gore navedene neprijateljske vojnike u statusu ‘razoružanih neprijateljskih snaga.’”⁵⁶

Istog dana Alexander je poslao i drugi brzopjav, namijenjen Združenom generalštabu, tražeći smjernice za “konačno razmještanje sljedećih triju klasa”. U tekstu navodi da je riječ o “50.000 Kozaka, uključujući 11.000 žena, djece i staraca; prema procjeni oko 35.000 četnika, od kojih je 11.000 već prebačeno u Italiju, te 25.000 njemačkih i hrvatskih jedinica”. Za svaki navedeni slučaj bi “povratak u domovinu bio fatalan za njihovo zdravlje”.⁵⁷ Odbor Združenoga generalštaba sastao se 18. svibnja da razmotri Alexanderove zahtjeve. U odgovoru od 26. svibnja⁵⁸ traži se da se Kozaci, prema jaltskom sporazumu, izruče Sovjetima. U pogledu četnika slažu se da ih se tretira kao i one u Julijskoj krajini, te da ih se ne izručuje u Jugoslaviju. OS NDH su u drukčijem položaju od četničkih jedinica: “Oni su (...) oružane snage hrvatske marionetske države koju su uspostavili Nijemci, i ‘iako mi nikada nismo priznali uspostavu hrvatske države, hrvatske su snage ustvari regularne trupe kvislinške vlade koje djeluju pod njemačkim vodstvom.’ (...) Zato bismo u ovom slučaju bili za predaju Titu hrvatskih trupa u južnoj Austriji. Takav potez sigurno bi zadovoljio Tita i pokazao mu da smo ga u nekim stvarima voljni tretirati kao pravog i odgovornog saveznika.”⁵⁹ U konačnici, ako se vladi SAD-a ne sviđa ovakvo stajalište koje, “kako to naglašava i maršal Alexander, može biti poguban za hrvatske trupe”, složiti će se da se Hrvati tretiraju kao i četnici.⁶⁰ Amerikanci su prigovorili, ističući činjenicu “da između američke i britanske vlade postoji dogovor da antipartizanske jugoslavenske snage, osobito Hrvate, ustaše i slovenske

⁵³ Prema dokumentu War Officea navodi se da je 15. svibnja u jugoistočnoj Austriji bilo oko 230.000 zarobljenika, od toga 99.000 Nijemaca, 72.000 “Rusa”, 24.000 Mađara i 36.000 “quisling Jugoslavs”. Vidjeti: Katarina SPEHNJAK, “‘Ratni zločinci’ kao predmet spora britanske i jugoslavenske vlade 1945. – 1948.”, *Zbornik u čast Hrvoja Matkovića*, Zagreb 2005., 311. (bilj. 30).

⁵⁴ S. R. VLAHOVIĆ, *Zborniku dokumenata iz britanske arhive. Anglo – Jugoslavenski odnosi 1941. - 1948.*, 352.-354.

⁵⁵ D. BEKIĆ, “‘Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 212.

⁵⁶ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 119.

⁵⁷ Isto, 119.-120.

⁵⁸ Prema “Cowgillovu izvještaju” odgovor je stigao 29. svibnja 1945.; Vidjeti: D. BEKIĆ, “‘Slučaj Bleiburg’: nova istraživanja, nova iskušenja”, 211.

⁵⁹ K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku 1945. – 1948.*, 66.; Vidjeti i: N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 119.-120.

⁶⁰ K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku 1945. – 1948.*, 66.

⁶¹ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 121.

belogardejce valja razoružati i smjestiti u izbjegličke logore”.⁶¹ Ovo stajalište samo potvrđuje odluku od 3. svibnja, prema kojoj je sve osobe jugoslavenske nacionalnosti pod britanskom nadležnošću trebalo razoružati i smjestiti u izbjegličke logore. O njihovoj prisilnoj repatrijaciji nije bilo govora, čak niti prema sporazumu iz Jalte.

Prema izloženome, u razdoblju od 14. do 16. svibnja pojavila se opasnost od najezde velikog broja Hrvata koji bi uz prisutnost jedinica JA predstavljali opterećenje za 5. korpus. Zalihe koje su posjedovali ne bi bile dovoljne za zbrinjavanje tolikog broja izbjeglica, pa Tolstoy zaključuje da se nije “mogla poklanjati pretjerana pozornost takvim sitnicama”. S obzirom na to, Alexander je odobrio izručenja (kojih su pošteđeni četnici, vjerojatno oni koji su se nalazili u Palmanovi), no kada je opasnost prošla poništio je Robertsonovu uputu od 14. svibnja te naredio da niti jedan Jugoslaven ubuduće ne bude izručen. Ovakvu “pozadinsku” situaciju, koja čini sastavni i vrlo važan dio slike, emigrantska literatura ne spominje. Postavlja se pitanje je li to zbog činjenice da im takav prikaz ne bi išao u prilog ili zato jer “običnom čovjeku”, čiji memoari su nam dostupni, koji strahuje za svoj život, nikakva politička pozadina ne može biti utjeha.

Veliko mnoštvo vojnika i civila okupljenih na Bleiburškom polju, 15. svibnja 1945., očekivalo je vijesti od svojih vojnih i civilnih predstavnika, koji su pregovarali s Britancima. Prema navodima, već oko podneva polje su nadlijetali zrakoplovi, a saveznički tenkovi su zatvorili prilaz Bleiburgu.⁶² Oko četiri sata pročuła se vijest o bezuvjetnoj kapitulaciji, te je stigla naredba da se poskidaju nacionalne zastave i na njihova mjesta da se istaknu bijele zastave i pripremi oružje za predaju.⁶³ “Osim toga su se već i partizani približavali i pojavljivali na samom polju.”⁶⁴ U pomalo kaotičnom stanju jedan dio vojske uništavao je oružje i vozila, drugi su se organizirani u manjim skupinama pokušali probiti preko Karavanki, dok su treći planirali povratak u domovinu.⁶⁵ Svaka odluka i odgovornost bila je osobna, vojničke prisege su razvrgnute i svatko je tražio spas. Danijel Crljen navodi: “Nema jasne predočbe o tome, što treba učiniti. Usprkos mnoštvu, koje nas okružuje, čini mi se, da se svatko osjeća sam, pritisnut o zid i suočen s propašću, upućen na svoje misli i odluke. (...) Neki su mišljenja, da treba izvršiti organiziranu predaju, koja bi nam osigurala zaštitu

---

⁶² Ante LJERKIĆ, “Od Ivan Planine do Bleiburga – dokumenti o povlačenju hrvatske vojske 1945. godine”, *Drina* (Madrid), br. 2, 1963., 98.-99.; John Ivan PRCELA, Dražen ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust – dokumenti i svjedočanstva o poratnim pokoljima u Jugoslaviji*, Zagreb 2001., 2005., 201.

⁶³ J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 202.

⁶⁴ *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 319.

⁶⁵ J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 209.

⁶⁶ Danijel CRLJEN, “Bleiburg”, *Hrvatska revija*, sv. 2.-4., god. XVI, Paris, prosinac 1966., 293.-

medjunarodnog prava. Drugi smatraju, da nas od partizanskih zločina ne će ništa zaštititi, kao ni do tada. Prvi na to uzvraćaju, da će se Englezi zacijelo brinuti za sudbinu onih, koje oni sami izručuju, dok će bjegunci, nakon predaje, biti sasvim sigurno stavljeni izvan zakona.”⁶⁶ Za Crljena, (kao i za generala Ivu Herenčića) jedini izlaz predstavlja odlazak u šumu te se priključuje ustaškoj satniji, pod zapovjedništvom bojnika Antuna Vrbana. “Samih nekoliko minuta nakon mog dolaska, već smo u pokretu probijajući se u Karavanke. Nad Bleiburškim poljem prijeteci lete engleski zrakoplovi.”⁶⁷ Našavši se pred odlukom, Srećko Karaman pomalo cinično komentira: “Tako je to, moja gospodo H. i C. već su u šumi... Zaokružim pogledom naokolo i zaustavim se na vrhovima Karavanki. Da mi se je domoći onih obronaka! Blaženi oni, koji su već tamo u Austriji. Što nismo i mi napustili Zagreb u subotu, mjesto u ponedjeljak... Padaju s improviziranih koplja crveno-bijelo-plave boje, a uzdižu se na njih bijele ponjave...”⁶⁸ S Crljenom na Bleiburškom polju razgovarao je i fra Oton Knezović koji čuvši za predaju navodi: “Svak se pita, komu ćemo položiti oružje. Englezima ili partizanima? Svi smo bili uvjereni da su pregovori uspjeli i da ćemo se predati Englezima. (...) Netko se razoružava, a netko ne zna, šta će.”⁶⁹ “Uspomene jednog od preživjelih”, prema kojima je nakon vijesti o predaji masa vojnika krenula prema izlazu iz kotline, krećući se između tenkova i kroz špalir engleskih vojnika, “(...) pretvarajući se tako pomalo u nemoćnu ljudsku masu, umornu i ojađenu. Ali mislili smo bolje je i ovako, nego što gore. To su Englezi. Mi smo njihovi zarobljenici.” Nedugo nakon odbacivanja oružja na putu su ugledali nekoliko naoružanih partizana, čiji broj se stalno povećavao. “Smišljena prijevara bila je na dijelu u svom punom jeku. Jer engleskih vojnika bivalo je sve manje u našoj blizini, da ih za nepun sat posve nestane s vidika. (...) Englezi su nas ipak predali partizanima.”⁷⁰ S rezultatima pregovora bili su upoznati uglavnom samo generali i časnici kojih, kako se navodi, ubrzo nije niti bilo na polju.⁷¹ Taj nedostatak vodstva bio je i te kako primjetan, “da je koji časnik imao više sabranosti i inicijative mogao je znatno ljudstvo da dobro povede, no najgore je ustvari bilo, da su zapovjednici i viši časnici ustanovivši prevaru bili sasvim izgubili glave.”⁷² Veliki dio mnoštva nije znao rezultat pregovora te je polažući oružje pred partizanskim i engleskim

---

295.

⁶⁷ Isto, 297.

⁶⁸ Srećko KARAMAN, “Desetog dana”, *Hrvatska revija*, sv. 4 (40) god. X., Buenos Aires, prosinac 1960., 776.-777.; Vidjeti i: *Otvoreni dossier: Bleiburg*, 81.

⁶⁹ Oton KNEZOVIĆ, *Pokolj hrvatske vojske 1945. Dokumenti o zvjerstvima Srba nad Hrvatima*, Chicago 1960., 9.; Anđelko MIJATOVIĆ, “Izaslanstvo ipak pristalo na predaju”, *Vjesnik podlistak* (Zagreb), 28. lipnja 2005., 63.

⁷⁰ *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 423.-424.

⁷¹ J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 302.-303., 209.

⁷² Isto, 315.

jedinicama vjerovao da ide u savezničke logore. “Opazivši partizane kojima se – a ne Englezima – moramo predati, nastalo je neopisivo zaprepaštenje i razočaranje među nama, tim više što je bilo sve u živoj protivnosti s onim bajkama o Englezima i borbi protiv komunizma.”⁷³

Milan Basta navodi kako mu je javljeno s položaja “da se bijele zastave viju kao ‘čadori’ i da su prekrile polje i okolne brežuljke svuda gdje se nalazio neprijatelj. (...) Neprijateljski vojnici kao da su se utrkivali tko će se prije predati.”⁷⁴ Je li bilo baš tako, s obzirom na to da, prema jednom dijelu sjećanja, zarobljenici nisu do isteka dogovorenog roka za predaju istaknuli bijele zastave. “Na ustašku kolonu sa naših položaja zapucaše mitraljezi i minobacači. Dejstvovalo se nekih petnaest do dvadeset minuta, a tek onda su ustaše istakle bijele zastave, što je značilo da se predaju.”⁷⁵ Prema podacima, 3. bataljun Zidanškove i 3. bataljun Tomšičeve brigade počeli su vatrom te im nanijeli najmanje 16 mrtvih. Franci Strle, rekonstruirajući daljnje događaje, navodi da nije bilo “nikakve topničke pripreme”, a “taj masakr, da ga tako nazovem, napravili su puškomitraljezi šarci. Uvijek velim, imali smo idealne položaje i kratku udaljenost, a pred sobom gomilu...”⁷⁶ Nadalje tvrdi da je rok za predaju neprestano odgađan pa “su na sjeveru doline Britanci tenkovima jurnuli na ustaše da bi ih natjerali na povlačenje (radilo se o pokušaju proboja) i predaju, a zapovjednik 3. bataljuna Tomšičeve brigade je vidio kako ‘tri britanska tenka čak gaze ustaše na čelu kolone, ‘takvim postupkom’ bili su zaprepašteni slovenski partizani, ‘iako su mrzili izdajnike’”⁷⁷ Među svjedočanstvima tek jedan iskaz, ne navodeći točno mjesto, potvrđuje “da su engleski tenkovi ušli u akciju protiv nas”, što je nagnalo mnoge na predaju oružja i bijeg.⁷⁸ O prisutnosti britanskih tenkova na sjevernoj strani polja piše i Zvonimir Zorić, no on, za razliku od prethodnika ne navodi da je s te strane pružan bilo kakav otpor, dok je s drugih strana, s obližnjih proplanka i šuma, sa sve četiri strane započela jaka pucnjava po velikoj masi ljudi, koji su se nalazili na poljani. “Dolje na poljani je nastao pravi pakao. Vatra je neprestano rigala iz tisuća cijevi svih kalibara, uz stravičan vrisak ranjenika, žena i djece te rzanje prestrašenih konja. Mrtvi i ranjeni padali su kao snoplje. Na poljani je nastalo pravo grotlo pakla, pravi masakr.” On potvrđuje da su spomenuti napad izveli pripadnici 1. Tomšičeve i 11. Zidanškove brigade, te 51. vojvođanska divizija iz sastava III. armije JA.⁷⁹ Slične

⁷³ Isto, 303.

⁷⁴ M. BASTA, *Rat je završio 7 dana kasnije*, Zagreb 1976., 1977., 1980., Beograd 1982., 1986., 365.

⁷⁵ P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 564.

⁷⁶ *Otvoreni dossier: Bleiburg*, 81.

⁷⁷ Isto, 81.-82.; M. BASTA, *Rat posle rata*, 381.

⁷⁸ *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 329.

⁷⁹ Zvonimir ZORIĆ, “Put u grotlo pakla”, *Od Bleiburga do naših dana*, (ur. Jozo Marević),

podatke pružaju nam sjećanja Teodora Pavića, koji se prisjeća da su “britanski tenkovi potiskivali uskomešanu masu prema jugu, a avioni spitfire kružili su nad glavama. Odjednom iz šume se začuo štektaj mitraljeza.⁸⁰ Partizani su pucali u masu, uglavnom isuviše gustu za mogući bijeg. (...) Za tren toliko je ljudi ubijeno da su partizani počeli lutati među preživjelima i s očitim ih užitkom počeli nasmrt mlatiti, udarati i klati.”⁸¹ Prema nekim sjećanjima bijele zastave su bile već uzdignute kada su započeli rafali: “Dvjestotinjak metara niže meci su kosili ljude, tijela su padala hrpimice.”⁸² Iz ovakvih podataka zapravo je vrlo teško odrediti što se točno događalo na Bleiburškom polju. Je li mnoštvo na vrijeme izložilo bijele zastave ili nije, još je jedan detalj pri kojem je jasno vidljivo neujednačeno stajalište koje se provlači u literaturi. Očito je došlo do kraćeg napada JA, o čijim posljedicama je nemoguće pouzdao govoriti. Prema svemu sudeći, u ovim sukobima bilo je žrtava, no jesu li one tako brojne kako opisi upućuju,⁸³ teško je vjerovati. Istovremeno, također je upitno je li od tolike, kako se navodi, “gomile” stradalo samo 16-ak osoba. Prema svemu sudeći, i ovo pitanje traži precizniji odgovor.

Čvršćih podataka o organiziranoj predaji i mjestu gdje je ona izvršena na području Bleiburga teško je pronaći s obzirom na to da je predaja uključivala i kolone koje su se našle u dolini Meže tj. oko Prevalja i Guštanja. Kazimir Kovačić navodi da je mjesto okupljanja za časnike bilo u “jednoj zgradi poljoprivrednog gospodarstva”, te da je na tom mjestu vidio generale Štancera, Servatzyja i Metikoša.⁸⁴ Većina sjećanja opisujući predaju navodi tek prilično uopćeno: “Kad smo došli blizu samog mjesta, kuda se vrši predaja, vidimo gdje se uglavnom predaju civili, starci, žene i djeca. Među njima nešto vojnika i po koji mladi oficir” (čini se točnim kako su glavne osobe, kako je rečeno, razmišljajući samo o svojoj sudbini napustile zarobljeničko mnoštvo).⁸⁵ Predaja je trajala do predvečer (prema nekim navodima do 18 sati), nakon čega je naređeno da se nastavlja drugo jutro u 8 sati.⁸⁶ Predano osoblje poredalo se u “beskrajnu kolonu, u četveroredove.”⁸⁷ Prema nekim navodima civili su svrstani na lijevu, dok su vojnici stavljeni na desnu stranu kolone.⁸⁸

Zagreb 1994., 294.-295.

⁸⁰ Vidjeti i: Neđat SULEJMANPAŠIĆ, *Od Sarajeva do Bleiburga i povratak. Ratni dnevnik 28. 12. 1944. – 11. 6. 1945.*, Zagreb 2006., 100.

⁸¹ N. TOLSTOJ, *Ministar i pokolji*, 105.

⁸² Isto.

⁸³ Primjerice, Stephen W. Skertic navodi kako je tom prilikom, prema procjenama, stradalo oko 50.000 ljudi. Vidjeti: Stephen W. SKERTIC *The Bleiburg – Maribor tragedy – Croatian golgotha*, Cleveland 1960., 3.

⁸⁴ *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 319.-320.

⁸⁵ J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 203.

⁸⁶ Isto, 202.

Iako su pregovori završili, Bastu je mučio problem “kako ovu ogromnu masu svrstati u zarobljeničku kolonu i uputiti natrag u zemlju. (...) Veliki broj civila, seljačka kola, ratna tehnika i ostali krš na putu to znatno otežavaju.”⁸⁹ U zarobljeničkoj koloni 16. svibnja našla se “galerija tipova, ratnih komandanata i vojnih funkcionera NDH, generala, pukovnika i drugih oficira (...)”. Svi oni prolazili su kraj raskrižja Hrust, na putu da “pred narodnim sudom odgovaraju za počinjena djela”. Prema svemu, jedinice JA, kako Basta priznaje, očekivao je “težak zadatak”, no: “Sve dok neprijateljska soldateska ne bude razoružana i dok se cjelokupna ne nađe na našem teritoriju, ne možemo biti sigurni u željeni ishod pregovora.”⁹⁰ Puno eksplicitnije komentare nudi Ivan Kovačić Efenka prema kojem je gadan zadatak, “kako svu tu žgadiju sprovesti u Jugoslaviju! Zadatak je bio težak i odgovoran”. Trebalo je, kako navodi, spriječiti da bilo tko pobjegne, te je trebalo što prije započeti s razoružavanjem. “Banda je očajna, ali baca oružje; možda koji zlikovac i pobegne, ali je većina generala već pod stražom!”⁹¹

Pripremajući sprovođenje Basta je naglasio pripadnicima 12. proleterske brigade “da pripreme borce na strogo vojničko držanje i disciplinu. Moraju izdati izričito naređenje i objasniti svojim borcima da ne sme biti nikakvih grešaka u odnosu prema zarobljenicima. Ta mogućnost bi postojala ako ne bismo izvršili prethodne pripreme s obzirom na činjenicu da će u koloni biti okorelih i poznatih ustaških zlikovaca. (...) Neka objasne svome ljudstvu da će naša vlast ispitati stepen svačije krivice i da će oni koji su okrvavili svoje ruke nevinom krvlju odgovarati pred narodnim sudom i biti zaslužno kažnjeni. Upozorio sam ih da budu oprezni i da ne dozvole da neprijatelj beži iz kolone. (...) U svakom slučaju od našeg naređenja koje se bazira na odlukama zajedničkih pregovora ne sme se nikako odstupiti”⁹² Odlučeno je da će zarobljenička kolona biti upućena preko Bleiburga, Lipica, Labota. “U toku noći preći će svi na austrijsku teritoriju, maršovati uzduž same naše granice i teško će moći da primete da se skoro neosetno vraćaju u Jugoslaviju. Već izjutra veći deo kolone će biti na mariborskoj komunikaciji, gdje će ih prihvatiti naše jake snage kod Dravograda.” Predani generali trebali su biti vraćeni istim putem kojim se kolona povlačila (Prevalje – Guštanj – Dravograd), a pratili su ih dijelovi 8. brigade. “Pred zoru se vratio motociklista sa izvještajem da su kamioni uspešno prešli na teritoriju Jugoslavije i da je velika zarobljenička kolona duboko zašla

---

⁸⁷ Isto, 303.

⁸⁸ Isto, 69.

⁸⁹ M. BASTA, *Rat je završio 7 dana kasnije*, 371.

⁹⁰ Isto, 364.

⁹¹ Kosta NAD, *Pobeda*, Zagreb 1980., 223.

⁹² M. BASTA, *Rat posle rata*, 99.

u našu zemlju marširajući prema Mariboru. Najzad nam je laknulo pri duši.”⁹³ U istom smislu zaključuje i general Kosta Nađ: “Predaja glavnine ustaško-domobranskih divizija zbijenih na cesti Dravograd – Ravne – Prevalje – Pliberk počela je u 16. 30 časova 15. maja 1945. godine (...) Likvidirane su posljednje neprijateljske snage u Jugoslaviji.”⁹⁴

Riješivši napeto stanje u razdoblju od 14. do 16. svibnja, pred britanskim jedinicama ostalo je pitanje manjeg dijela osoba koje su se prije 15. svibnja 1945. predale britanskoj vojsci te bile smještene u logore namijenjene za “raseljene osobe”. Ovo pitanje kronološki se nastavlja na opisane događaje, a po svojoj važnosti predstavlja važan čimbenik kada se opisuju ukupna izručenja nakon službenog završetka ratnih operacija Drugoga svjetskog rata. Upravo zbog toga, ono zaslužuje posebnu, detaljnu analizu.

U konačnici treba reći kako pitanje izručenja većeg broja vojske i civila u svibnju 1945. predstavlja jedan od ključnih trenutaka ukupnih bleiburških događana. Kao i svaki povijesni događaj treba ga promatrati u kontekstu općih događaja. Prema tome, pravo rješenje bleiburškog pitanja, kao što sam u uvodu navela, krije se negdje između političkih dogovora, operativnog stanja na području Koruške i ne manje važnih odredaba međunarodnog humanitarnog prava. Prema političkim dogovorima i sporazumu u Jalti, već je unaprijed označen položaj i sudbina poslijeratnih zarobljenika. No, treba napomenuti da se te odredbe odnose na sovjetske građane koje je trebalo izručiti Crvenoj armiji. Pripadnici Oružanih snaga NDH, kao i ostali “jugoslavenski državljani” nisu spominjani u tom dogovoru. Gotovo sve izbjeglice krenule su prema zapadu, nadajući se da će ih štititi odredbe Ženevskih konvencija, kojima se regulira status ratnih zarobljenika. Iako je možda bilo i pretjerano očekivati bilo kakav povlašteni položaj s obzirom na to da su te snage gotovo četiri godine ratovale pod okriljem snaga Trećeg Reicha, ne može se zaobići činjenica da prema odredbama humanitarnog prava ne postoje prisilne repatrijacije. Posebice to dolazi do izražaja ako se uzme u obzir da je u izručenju sudjelovao veliki broj civila. Uz to postavlja se pitanje kome su se izbjegličke kolone zapravo predale, no čini se da je i taj segment objašnjavan “prema potrebi”.

Otegotnu okolnost za zarobljenike predstavljala je okupacija Koruške (i Julijske krajine) koju je okupirala JA. U ionako “napetim” odnosima među saveznicima, dolazak velikog vala izbjeglica nije predstavljao olakšanje za britansku vojsku. Pitanje njihova smještaja, opskrbe, prehrane i medicinske pomoći bilo je gotovo neizvedivo u postojećim uvjetima. Svijest o nužnosti izručenja bila je potaknuta činjenicom da se u koloni našao i veći broj ratnih zločinaca, o čijem kažnjavanju su savezničke vlade zauzele čvrsto stajalište. Osim toga,

⁹³ Isto, 106.-107.

⁹⁴ K. NAĐ, *Pobeda*, 223.

dobivši potvrdu da će se prema zarobljenicima pravilno postupati, Britanci nisu samu provedbu doveli u pitanje. Prema tome, vrlo je vjerojatno da je britanskom vojniku bilo nezamislivo da se likvidacije mogu provoditi bez valjanoga sudskog postupka. Iako je moralna odgovornost značajna, u usporedbi s “operativnom i administrativnom nužnosti” ona nije imala većeg utjecaja. Pitanje odgovornosti dugo je izbjegavano, dostupni dokumenti su selektivni, pa prema tome i najopširnije studije (kojih nema mnogo) na ovu temu nude tek djelomičnu sliku. U istom tonu predstavlja se i “Cowgillov izvještaj”, koji nastoji eventualnu odgovornost spustiti na što nižu zapovjednu razinu, no gotovo je nemoguće zamisliti da u donošenju ovako važnih odluka nisu sudjelovale najviše vojne i diplomatske osobe.

SUMMARY

THE HANDING OVER OF PRISONERS FROM BLEIBURG FIELD AND
ITS SURROUNDINGS IN MAY 1945

In this article the author focuses on events that took place immediately following the end of the Second World War. With the end of military operations came the demarcation of new spheres of influence between the victors and the vanquished. Political agreements, the situation in the field, and the decrees of international human rights organizations in large part decided future conditions. The majority of the members of the armed forces of the Independent State of Croatia found themselves in the middle of the fray, along with those civilians who had fled ahead of the Partisans into the Allied zone in Carinthia. Thus, Bleiburg was the meeting point of British, Partisan, and Croatian armies. After two days of negotiations, the content of which is still unknown today, the decision to turn the armies of the Independent State of Croatia over to the Partisans was made. The vast majority of the army did not escape encirclement by units of the Yugoslav armies and was forced surrender their weapons and hold out "white flags." According to promises made, the prisoners were supposed to be treated according to international law concerning the treatment of prisoners of war, but later events were to reveal how far from these norms the treatment accorded to the Croatian forces was, and to what extent the Western Allies were implicated in this whole issue.

Key words: Second World War, 1945, Bleiburg, Prisoners of War, Extradition, Surrender of Prisoners, Forced Repatriation